

Menneskerettighedsundervisning i 7. - 10. klasse

Menneskerettighedsundervisning i 7. - 10. klasse

„Alle mennesker er født frie og lige i værdighed og rettigheder. De er udstyret med fornuft og samvittighed, og de bør handle mod hverandre i enbroderskabets ånd.”

Redigeret af:

Amnesty International
Neeni Elahi Panah

Evalueret og bearbejdet af:

Statens Pædagogiske Forsøgscenter

Udgivet: 2006

Amnesty International
Gammeltorv 8, 5. sal
1457 København K
Tlf. 33 45 65 65
www.amnesty.dk/undervising

Layout/dtp: MARK // freelanceren.dk

Illustrationer: Peter Molina

Tryk: Uni•Tryk - www.unitryk.dk

Indholdsfortegnelse

Forord	4
Jens Hage: Tegneserie	5
Erik Clausen: Bonbon-landet Danmark	6
Henning Dyremose: Skolen i Jempere Village	11
Naser Khader: Jeg har pakket mine kufferter ud	13
Poul Nyrup Rasmussen: Afstanden mellem er og bør	18
Tøger Seidenfaden: Når de enkelte menneskerettigheder kolliderer	20
Preben Wilhjem: De miskendte menneskerettigheder	23
Tor Nørretranders: Den umistelige computer	24
Hanne Marie Svendsen: Det etiske barometer	28
Klaus Rifbjerg: Værnet mod absurditeten	31

Forord

Hensigten med udgivelsen af denne essaysamling er at bringe den evigt aktuelle debat om menneskerettighederne ind i undervisningen og gøre opmærksom på, at det betaler sig at råbe op om menneskerettighedskrænkelser verden over.

Indlæggene i essaysamlingen har tidligere været udgivet i to forskellige bøger, henholdsvis "Alle mennesker er født frie og lige", Borgen, 1994 og "Flammer for frihed", Aschehoug, 1998. Verden har uden tvivl ændret sig i løbet af de 12 år, der er gået, siden den første bog blev udgivet, men desværre ser vi fortsat utallige eksempler på menneskerettighedskrænkelser rundt omkring i verden - herunder også i Danmark. Amnesty International er derfor af den overbevisning, at indlæggene på ingen måde har mistet deres relevans, og at de i høj grad er aktuelle i forhold til nutidige menneskeretlige problemstillinger.

Essayene spænder over et bredt spektrum. Nogle forfattere fortæller om personlige oplevelser, hvor de har haft krænkelser af menneskerettighederne helt inde på livet, andre tager udgangspunkt i en bestemt rettighed, som de har et særligt forhold til, og endelig beskriver enkelte, hvad de selv har gjort for at fremme menneskerettighederne. Fælles for essayene er dog, at alle forfatterne anerkender menneskerettighedernes berettigelse. En stor tak til alle forfatterne, som har givet tilladelse til, at vi genudgiver deres bidrag - med fare for at de bliver pillet fra hinanden af elever rundt omkring i landet.

Fra Amnesty International håber vi, at materialet vil bidrage med inspiration til undervisningen i menneskerettighederne.

Amnesty International DK
Juni 2006

Tegneserie

Af Jens Hage 1998

Bonbonlandet Danmark

Om at vende det kritiske blik mod sig selv

Af Erik Clausen 1998

Jamen, det er jo storslået. Som en solopgang en tidlig morgen, en forårsdag. Som en stjernehimmel, som dybden i blikket fra sin elskede. I menneskerettighederne har vi det jo sort på hvidt, et par sølle A4-ark indeholder så meget af det bedste af menneskets tanker, udtrykt så klart at vi alle kan forstå det. Her har vi det! Papirer, som kunne bruges til dronningens nytårstale. Papirer, som kunne åbne Folketinget. Som kunne hæve debatten, sproget op over sognerådets prosaiske plovfuretænkning. Få vores politikere til at lyde som ledere, og ikke som ekspedienter på et udsalg i en isenkræmmerforretning. Ikke fordi der er noget i vejen med dem, men når de sælger søm og skruer er det til fordel for kunden, de hævder jo ikke at det er til fordel for menneskeheden. De danske politikere har rensset sproget for enhver form for poesi. Ethvert billede er slettet ud til leverpostej. Det er heri deres magt ligger, i deres kedsommelighed. Det jager folket væk, folket har nemlig sans for poesi, for billeder. Med et sprog der fremstår som et spejl, hvori vi kan genkende os selv. Og jeg sidder nu her, solen skinner udenfor, aftenen bliver lun, musikken lyder fra radioen, jeg har betalt licens.

Jeg bliver bevæget af at læse menneskerettighederne. Her har vi talen til konfirmationen, her har vi ordene der kunne læses op både i kirken og fagforeningen. Der kan man roligt bruge dem, der risikerer man ikke noget. Det er ikke så mange! Der har man nemlig også rensset sproget ud for genkendelige billeder. Hvorfor så ikke læse dem op der hvor folk er. Til fodboldkampen, forestil jer verdensmesterskabet i fodbold! Det gigantiske stadion i Paris! 80.000 mennesker med røde kinder og vand i håret, en snes kameraer sender billederne til millioner, billederne af krigerne, heltene, i dag kaldet spillerne. Der bliver stille, det er lige før det bryder løs, og inden national-melodierne hejser vi FN's flag og en pige i lys kjole træder frem på den grønne plæne, ind på stadion, ind i mandehørmen, ind på skærmen, ind i din stue og læser første afsnit af menneskerettighederne op:

*„Alle mennesker er født frie og lige
i værdighed og rettigheder.
De er udstyret med fornuft og samvittighed,
og de bør handle mod hverandre i en broderskabets ånd.”*

To hold fra hver sin verdensdel, med hver sin baggrund, hver sin drøm om at vinde noget der er iscenesat så stort og voldsomt, at det minder om krig. Er det naivt hvad jeg siger. Hvorfor? De forenede nationer er jo os allesammen. Hvorfor ikke at bruge den tekst og den energi, der er formuleret så smukt? Fordi systemerne, institutionerne er bange for at blive bevæget. De holder sig på det sikre. Administrative termer, objektive sandheder, der er ligeså tåbelige som den med at 2+2 er 4! De rige ved jo godt, at det ikke er rigtigt, det er det de lever af. Nej, her har vi teksten, der giver sproget vinger, der kan flyve højt, holde et billede op for os som er mere udfordrende end finalekampen i verdensmesterskabet i fodbold. Ja, hvorfor ikke lade denne tekst være det, der står på brystet af de unge „krigere” i stedet for forskellige firmaer, der via deres penge stjæler billedet og dermed opmærksomheden.

Hvorfor bliver menneskerettighederne kun hevet frem af blege idealister i selvbestaltede bevægelser, med bebrillede meninger, en motorik som de tolv apostle, og fodtøj med plads til at krumme tæerne? Fordi der ikke er mental dækning for indholdet i vores civilisation. Den er tilsyneladende kultiveret, men lige under overfladen lurker den vestlige civilisations sorte sider; griskhed, bedreviden, hævn over folkeslag, der bare render rundt og „nyder livet“. Hvorfor kan vi, i de rige vestlige civilisationer, ikke selv leve op til de store ord?

Hvad er baggrunden for menneskerettighederne? Eller rettere sagt, erklæringen. Den er vedtaget af de Forenede Nationers generalforsamling den 10. december 1948. Er den 10. december en helligdag? Nej, vel. Så meget betydning skal man jo heller ikke lægge i det. Det kan jo ikke nytte noget, at vi har endnu flere helligdage. Vi danskere opfører os med hensyn til helligdage, som en dyb religiøs nation. Her er der virkelig noget vi er enige om, her er der virkelig noget der skal overholdes. Og befrielsen er ikke mere en helligdag, vi skal jo ikke sådan genere vores tyske venner. Alle helligdagene har en religiøs baggrund, undtagen 1. maj, den har vi dog endnu for os selv.

Vi er i 1948, lige efter det sorteste kapitel i menneskehedens historie, hvor de civiliserede nationer følte sig gode nok til at gøre sig til herre over store dele af verden. Gøre sig til herre over såkaldte primitive folkeslag. Civiliserede nationer som opfatter sig selv som kultiverede med kunst og videnskab og demokrati. En rationalistisk civilisation hvis kultur ikke bare er de skønne kunster og en højt besunget humanisme, men også en skræmmende effektivitet, således at når nogle udpeger nogle til fjender, udrydder man disse med en effektiv industriel mekanisme, og så vil jeg ellers gå i gang med mine troskyldige udsagn, urimelige påstande.

Efter Anden Verdenskrig krakelerede den vestlige civilisations billede. Stanken af millioner af lig, uskyldige ofre for en ny krigsførelse; udrensning af visse mennesker. Den stank var så stærk, at den trængte ind allevegne. Gennem sprækker i jævne folks huse. I institutionerne, akademierne, hos bankerne, noget måtte der gøres. Skyldfølelsen, skammen måtte have skikkelse. Forskellige ceremonier blev iværksat. FN er en af dem, menneskerettighederne en anden.

Menneskerettighedserklæringen er ikke bygget på en inspiration og et videnskabeligt studium af menneskets bedste evner, lyse sider, idealistiske sindelag og generøsitet. Nej, den er bygget på en baggrund af sammenbrud og intelligens, følelser og fornuft. Et sammenbrud vi ikke har set og aldrig ville se i såkaldte primitive kulturer.

Under Anden Verdenskrig blev krigsførelsen primært kørt mod civilbefolkningen. Mod landenes egen befolkning. Når Hitler erobrede andre lande, angreb han samtidig anderledes tænkende i sit eget land. Denne effektivitet, denne opfindsomhed der blev brugt er så skræmmende, at selv den mest selvhenførte idealist, der mener at den vestlige civilisation består af de skønne kunster, demokrati og klogskab, måtte erkende at den vestlige civilisation har en anden side, en sort side. Udadtil en pæn facade, familien, kirken, institutionerne, højtideligt iscenesat, en tilsyneladende harmonisk organisme. Men bag facaden, under overfladen, nede i samfundets underbevidsthed. Der ulmede og boblede det af års selvundertrykkelse, alt det der var skubbet ind under gulvtæppet, proppet ind i skabet; det der ikke kunne bruges i den civiliserede kultur: Sanselighed! Spænding! Krop! Det der er elementært for et såkaldt primitivt folk, det lå ubrugt på hylderne i den vestlige civilisation. Ikke dødt, nej, det forvandlede sig til frustrationer og had. Et had så stort og ufatteligt som månens bagside. Men man kaldte det noget andet, brændt barn har mange navne!

Ingen billeder. Ingen logik. Logisk sprogbrug fremkalder indre billeder. Hjernen er en biograf, en vidunderlig biograf. Det er det frie „billede“, det indre billede almindeligvis omtalt som fantasien, der skaber den frie tanke og dermed det frie menneske. Går du rundt med sort skærm er du „færdig“, du tænker kun det der er „tilladt“, alt andet giver dig skyldfølelse.

Og her er det moderne samfund mester, det kan formulere næsten en hvilken som helst urimelighed, så den lyder som noget rigtigt, noget fornuftigt, ja, næsten som en objektiv sandhed. Der var da ingen i det pæne Tysklands borgerskab der dengang sad ved søndagsmiddagen og sagde, „er der kommet lidt gang i jødeudryddelserne?“ Nej, vel, jødeudryddelserne, det er et ord der ligger forkert i munden. Det giver forkerte billeder af lidende kvinder og børn. Jødeudryddelse giver ikke et billede af krig, af soldater og helte. Jødeudryddelse giver en perverteret stemning, en meget ubehagelig stemning i kroppen. Nej, jødeudryddelse det var et ord vi brugte efter krigen. Før krigen var man klar over, at den gik ikke. Så man måtte finde et ord, der ikke dannede billeder. I Tyskland kom det til at hedde „Die Endlösung“ eller „helhedsløsningen“ kan vi måske kalde den. Og så ophævede man ved et smart grammatisk trick et menneske fra et subjekt til et objekt. Visse mennesker blev omtalt som „en enhed“, i stedet for „et menneske“. Og så kunne man godt sidde ved det pæne middagsbord og sige, „hvor mange enheder har helhedsløsningen ekspederet i denne uge?“ Fordi når du ikke er med i billedet har du ingen indflydelse, men den anden side af det er, at du heller ikke har nogen skyldfølelse. Og det ved statsmagten, det ligger i dens natur, det ligger i dens underbevidsthed. Vi fjerner billederne, det anskueliggørende for sproget, så der er grønt lys for hvad som helst. Når du ikke er med i billedet, kan du heller ikke føle skyld eller ansvar. Og selvom tyskerne er mennesker med en effektiv mentalitet, er det da klart at de havde protesteret hvis radioen havde sagt: I denne uge har vi likvideret 30.000 mænd, kvinder og børn af jødisk slægt! Nej, vel, det kan man ikke sige.

Normalt har et samfund nogle landsbyidioter, kunstnere, gøglere, intellektuelle der siger det forkerte på det rigtige tidspunkt, der sætter billede på underbevidstheden, definerer den skjulte dagsorden, som stiller spørgsmål hvor svaret allerede er givet, og afslører effekten af det moderne samfunds uerkendte sorte sider. Kunstnerne er som barnet i eventyret med den nøgne kejser, dem som samfundet, under den pæne overflade af kulturtilskud og andre anordninger i virkeligheden hader! Dem som man forsøger, behændigt at få under administration og dermed kontrol. Dem som kommer med ord, ceremonier, forestillinger, historier der er tydelige i billederne, hvor folk kan genkende sig selv og som måske ligefrem kan få folk til at nyde livet og føle sig til stede. De var allerede dengang ryddet af vejen, dræbt eller flygtet.

Skal der være mening med menneskerettighederne, brug dem på dig selv! På vores eget samfund, på Bonbon-landet Danmark! Ligesom et menneske har en underbevidsthed som ikke altid

består af fornuft, så har et samfund, som også er en organisme, menneskeskabt, nogle sorte sider, en underbevidsthed. Her er det ikke fornuft, poesi og idealisme. Her er det en århundrede gammel, årtusinde gammel kultur-tradition der hedder sult, frygt, had, selvhævdelse, mismod, hævn. Disse egenskaber ligger og lurar. I det moderne samfund kan man ikke tage dem frem. Derfor kommer de frem fra underbevidstheden, ud af sidebenene som vi siger det. Effekten er den samme. Derfor er det stadigvæk kunstnerens opgave at anskueliggøre disse ting. Jeg vil hævde at under overfladen af fornuft trives der stadigvæk et instinkt, et behov for spænding som vi tilfredsstiller eller rettere prøver at tilfredsstille ved den allerede nævnte fodboldkamp. Kun ved at erkende disse arkaiske instinkter kan vi administrere dem. I den moderne planlægning er de ikke til stede, heller ikke i menneskerettighederne. Den moderne planlægning er ikke i sig selv undertrykkende, men det er effekten af den. Den virker undertrykkende på det mentale plan. Mennesket er per definition godt, men ikke fornuftigt. Vi kan administrere naturen og livets vilkår. Men vi kan ikke kontrollere dem, vi kan ikke gøre os til herre over dem.

"Jaguarer lever jo alene. En dag træffer den et duftspor som den følger, drevet af en indre, kemisk tvang, den ikke forstår. Den følger det, og står med ét over for et andet rovdyr. Den genkender den ikke som sin spejling, for den har ingen selvbevidsthed. Den genkender det som en dødelig trussel. Den vil løbe - begge dyr vil løbe - men de kan ikke. En genetisk gabestok holder dem fast på stedet. Hun vender ham ryggen, trykker sig mod jorden, han springer op på hende og bider sig fast i hendes nakke. Og véd du hvorfor? Skulle det være et udtryk for passion? Af kærlighed? Jeg skal sige dig hvorfor. Det er af en grund så indlysende at selv zoologerne ikke har kunnet undgå at se den. Det er fordi at holdt han hende ikke fast, ville hun i sin sindssvage angst vende sig og slå ham ihjel. Derefter parrer han hende. Og det øjeblik han har trukket sig ud af hende og giver slip, da gør alle hunjaguarer, alle hungeparder, alle huntigre, alle hunkatte den samme instinktive bevægelse over hele jorden. Og véd du hvad den er? Véd du hvordan de takker for samlejet? De strækker halsen bagud og skruer hovedet. Og så prøver de om de med hjørnetænderne kan komme afsted med at flå hans hals-pulsårer op."

Peter Høeg, Kvinden og aben, 1996.

Nu bruger vi jo mest menneskerettighedserklæringen over for andre folkeslag, der ikke er så „civiliserede“ som os, og det er vel også rigtigt. Men et eller andet sted kommer der noget frem i mig, som ikke er særligt fornuftigt at sige: er det ikke også meget „nemt“! Det er ligesom med brugt tøj til Afrika - en habit fra en fastansat dansker kan få en fri afrikaner til at ligne en nar!

Det moderne samfunds sorte sider og undertrykkelse består først og fremmest i at gøre os mennesker forvirrede.

Således at de problemer vi normalt elsker at løse bliver usynlige. Vi kan ikke se dem selv, sådan er det også med menneskerettighederne, det er ikke noget vi overtræder, det er noget de gør i andre lande, langt væk herfra, såkaldte primitive lande. Dem må vi lære noget, vi må løfte vores blege pegefingre. Vi er et lysende eksempel for de andre lande, når vi altså lige ser bort fra det

med gaskamrene, kolonialismen og et par andre ting til, ensomheden, børnefjendskheden, hadet til de gamle. Ja, jeg vil med mine store blå øjne, som er et udtryk vi stadig bruger i vores multi-etniske samfund, hævde at dette samfund, dagens Danmark er så gennemsyret børnefjendsk. Men problemet er af psykologisk karakter, usynligt!

Men vi kan ikke se det, for vi er selv deltagere i det. Børn kommer af sig selv, sådan er det indrettet. Kærlighed, drift, liderligheden, hvad som helst, det er ikke noget vi er herre over. Millioner af spermatozoer går til spil på forskellig måde. Nogle ganske få er så lykkelige at mødes med kvindens æg og så kommer man, ønsket eller ikke ønsket til verden. Inden da har driften først spillet kvindens mave ud, så hun fremstår skulpturel, smuk, stor, ingen kan undgå at se, at nu kommer der et barn til. I vores kulturkreds bliver det ikke hyldet, men problematiseret. Graviditet hører administrativt under sygdom. Børn skal planlægges, ja det kan være meget fornuftigt, men hvordan er niveauet, det er en planlægning hvor barnet bliverigestillet med noget så ordinært og selvfølgeligt som uddannelse, ferie, bolig og så videre. Hvad er det for en uddannelse, der er organiseret så dårligt, at pigen ikke samtidig kan have et barn? Børn kommer hinsides fra, resten er menneskeskabt, det er uden sammenligningsgrundlag. Barnet er helligt. Nej, vel, det ord kan man ikke bruge, og slet ikke jeg. Der er ord der er forsvundet fra vores sprog. Jeg har altid hyldet udtrykket - „lykken står den kække bi” - nej, det duer heller ikke, - „vær frejdig!” Nej, vel, det lyder jo patetisk. „Ydmyg!” Nej slet ikke, det lyder som en der ikke vil have løn, ikke engang den der er fastansat af overenskomsten! Jeg vil påstå, at andre kulturer ikke kan lære så meget af os, som vi selv tror, men vi kan til gengæld lære meget af dem, hvis vi er lidt åbne. I særdeleshed med hensyn til børn. Børn kræver nærhed, lugt, de kræver kærlige blikke der hviler på sig, berøring. Det er jo elementært, det kan vi lære af andre kulturer. Men det moderne samfunds underbevidsthed byder samfundet at gøre dets indbyggere forvirrede og rastløse. Er man forvirret og rastløs, kan man ikke finde sig selv, så leder man efter det. Ja, så går tiden med det. Det giver sig udtryk i en enestående, ja næsten beundringsværdig selvoptagethed, hvor selv elementære ting får opmærksomhed og bliver til samtaleemne, hvor det mest brugte ord bliver „jeg”. Hvor værdier som de allerede nævnte, børn og den inspiration de giver, forsvinder. Det at skulle lære noget af de gamle. At omfatte dem med generøsitet, ja humor, nej vel, men det er dem der har alle historierne, det er dem der har alle billederne, de var der selv! De har både set Christian d. 10 og oplevet Liva Weel, levende „live”. Dengang brugte man ikke alene hovedet men hænderne. Der i 30’erne havde man en frihedstrang, som blev afløst af begrebet fritid. De to ting er der mange, der forveksler. Det var dengang man havde arbejde. I dag betyder arbejde at være ansat. Er du ikke ansat, så er du udenfor. Det at „virke”, at gøre noget sammen med andre, det er ikke at arbejde. Og vi ved alle, at arbejde er den fornemste måde at udtrykke sig på som menneske, at virke sammen med andre, hvorimod fritid, afslapning kun giver anledning til forvirring, bekymring. Ja, man får alt for meget tid til at tænke på sig selv. Man bliver selv midtpunkt i ens verdensbillede, og det er ulogisk. Der må være noget andet, der må være et perspektiv, ellers bliver billedet helt sort, helt grumset.

Nej, lad os begynde med os selv, lad os se på menneskerettighedserklæringerne fra alle vinkler i forhold til det danske samfund, i forhold til det sprogbrug vi selv bruger, i forhold til indvandrere, flygtninge. Eller måske kan vi få nogen til at hjælpe os med det. Måske kunne nogen fra den såkaldte „tredje verden” komme her på samme måde, som vi kommer og hjælper dem med rationelle størrelser, såsom brønde, vejbygning, organisering af et skolesystem, så kunne de komme her og fortælle os om vores største problem, noget som vi i al vores ivrighed for at administrere den nedarvede skyldfølelse har glemt at få med i menneskerettighedserklæringerne. Civilisationens største problem: Ensomhed.

Skolen i Jempere Village

Om 700 medarbejderes håndsrækning

Af Henning Dyremose 1998

Internettet har åbnet uanede muligheder for kommunikation, undervisning og samhandel. Ingen tvivl om det. Men det varer nok længe, inden det får betydning for dagligdagen i Jempere Village i Ghanas vestlige region.

I Jempere Village er man meget mere optaget af den store nyskabelse, der skete, da man i foråret 1997 fik en pumpe med frisk vand til de 500 indbyggere, hvoraf de 150 er børn under den skolepligtige alder. Og nu drømmer man om en ny skole.

På min tidligere arbejdsplads, Dalhoff Larsen & Horneman A/S (DLH), var vi fascinerede af Internettets muligheder, men vi var ligeså optaget af udviklingen i Jempere Village. Hvorfor nu det?

DLH har importeret tropisk hårdtræ fra Vestafrika siden 1946. Noget senere startede vi opkøb i Fjernøsten. Og i begyndelsen af 1980'erne etablerede vi eget opkøbskontor i Brasilien. I alle tre områder har vi været vidne til store skovødelæggelser. Ikke på grund af den internationale træhandel, men fordi de fattige, lokale befolkninger manglede mad og indtægter. De manglede den ret, der er stadfæstet i Verdenserklæringens artikel 25, stk. 1:

„Enhver har ret til en sådan levestandard, som er tilstrækkelig til hans og hans families sundhed og velvære, herunder til føde, klæder, bolig og lægehjælp og de nødvendige sociale goder ...”.

I mangel af bedre blev deres udvej at brænde skoven af for at etablere landbrug eller hurtigtvoksende plantager, som kunne sikre deres overlevelse.

Træhandlere er normalt folk, som har valgt træhandelen fordi de holder af det smukke, naturlige og miljørigtige materiale: Træ. Træhandlere er derfor modstandere af skovødelæggelser. Så da der internationalt blev rettet en kampagne mod træhandlerne i slutningen af 80'erne, med påstand om, at det var dem, der ødelagde skoven, følte man i DLH, at det var for smerteligt at rette bager.

DLH etablerede derfor i 1990 en Skov- og Miljøafdeling, der først og fremmest skulle indsamle oplysninger og dokumentere, at vor adfærd som international træhandler var anstændig og fornuftig. Dette har senere udviklet sig til etablering af egentlige skovprojekter i Brasilien og Ghana, med henblik på at yde et beskedent bidrag til udviklingen af et bæredygtigt skovbrug, der på én og samme gang kan sikre skovens fremtidige eksistens og at lokalbefolkningerne har mad og indtægter, de kan leve af.

Projektet i Ghana blev startet i efteråret 1995 i samarbejde med en af vore ghanesiske leverandører, de ghanesiske myndigheder og først og fremmest med farmerne i projektområdet. Og det kunne kun komme i gang på grund af en helt uvurderlig støtte fra Danidas Privatsektor Program.

Formålet med projektet er at lære de lokale farmere, at det ikke er nødvendigt at brænde skoven af for at kunne få indtægter. Træet i sig selv kan give indtægter, og det er muligt at dyrke skyggeplanter som peber og ingefær, som kan gro, uden at træerne skal brændes af. Endvidere kan man i skovens skygge etablere sneglefarme og fiskedamme. For nu at nævne nogle af de nye indtægtskilder, som de lokale landmænd er begyndt at koncentrere sig om.

I dag er den lokale befolkning entusiastiske og positive i forhold til at prøve de nye ting. Men fra starten blev vor ghanesiske projektleder og hans medarbejdere mødt med meget stor skepsis og modvilje.

Et af gennembruddene kom, da den danske ambassadør i Ghana i foråret 1997 bevilgede ca. 100.000 kr. ud af Danidas lokale midler til etablering af 6 pumper i 6 af landsbyerne i projektområdet.

Indtil da havde ingen af de ca. 3.000 mennesker i projektområdet haft rent vand. Fra naturlige vandløb samlede man overfladevand og bar det i krukker på hovedet ind til landsbyerne. Hvad det har betydet af sygdomsrisici og børnedødelighed, tør jeg slet ikke tænke på. For de mange små børn i Jempere Village var det at få rent vand måske den allermest nødvendige menneskeret at få opfyldt.

Nu har de vandet, og de vil videre. Umiddelbart efter at de havde fået pumpen, nævnte de, i hvor elendig stand deres såkaldte skolebygning var.

Det vendte de tilbage til, da vi i januar 1998 igen var en delegation fra DLH på besøg i projektet. Umiddelbart kunne vi ikke love noget, men deres begejstring for pumpen, deres aktive deltagelse i vore forskellige forsøg og den begejstrede glød i den langskæggede skolelærers øjne, når han talte om børnenes fremtid, havde gjort indtryk.

Da vi om aftenen sad og spiste i et hus ved et savværk i skoven, måtte vi erkende, at DLH ikke har økonomisk formåen til at bygge skoler alle de steder, hvor der er behov. Men vi fostrede den idé, at vi gerne ville have knyttet et bånd mellem befolkningen i Jempere Village og DLH's medarbejdere.

I forlængelse af besøget fik vi derfor undersøgt, hvad det ville koste, hvis vi som hjælp til selvhjælp kunne skaffe de nødvendige midler til at indkøbe materialer, således at landsbyens indbyggere selv kunne bygge skolen. Vi fandt ud af, at vi kunne bygge en ny skole for ca. 60.000 kr., og der blev holdt medarbejderinformationsmøder i DLH, og der blev startet en indsamling blandt medarbejderne, hvor DLH som virksomhed lovede at give 1 krone for hver krone, medarbejderne gav. Og det samme løfte kom fra vor partner, leverandøren i Ghana. Der skulle altså samles 20.000 kr. ind blandt medarbejderne.

DLH's 700 medarbejdere i Danmark har i alt bidraget med 29.660 kr., så nu bliver der også råd til at indrette skolen, samt købe bøger og andet undervisningsmateriale.

Vi ved godt, det er et beskedent bidrag, set i forhold til de store behov, der er. Men vi er glade for, og stolte af, at DLH's medarbejdere på denne måde har bidraget til, at man i hvert fald i Jempere Village kan leve op til Verdenserklæringens artikel 26, stk. 1:

„Enhver har ret til undervisning.”

Personligt er jeg nu ikke længere hos Dalhoff Larsen & Horneman A/S, men hos Tele Danmark A/S. Her vil jeg beskæftige mig endnu mere med Internettets muligheder. Og det er langt fra sikkert, at jeg nogensinde ser den færdige skole i Jempere Village.

Derimod er jeg sikker på, at Jempere Village for mig altid vil være en levende understregning af, at vi i den rige del af verden, med alle vore teknologiske fremskridt, skal huske, at der andre steder i verden fødes mennesker, som er lige værdige, men for hvem opfyldelsen af helt basale menneskerettigheder, som ret til rent vand og undervisning, stadig kan synes næsten uopnåelige.

Jeg har pakket mine kufferter ud

Om at være fanatisk demokrat og dansker af arabiskmuslimsk oprindelse

Af Naser Khader 1998

I april 1998 fik jeg som borgerrepræsentant i Københavns Kommune en indbydelse til at komme ind og møde kong Hussein og hans dronning Noor. Man kunne medbringe en ledsager, så jeg tænkte straks, at jeg ville tage min far med. Men først lidt om min fars baggrund.

Min far var oprindeligt jordansk statsborger. Han var palæstinenser, men de palæstinensere, som blev boende på Vestbredden efter 1948, blev jordanske statsborgere. (Da staten Israel i maj 1948 blev udråbt, udløste det den første krig mellem den nye stat Israel og den arabiske verden. For palæstinenserne blev resultatet en katastrofe. De mistede alle deres legitime rettigheder. Den stat, FN's delingsplan af 1947 havde stillet palæstinenserne i udsigt, blev helt tilintetgjort. Israel sikrede sig et område, der var større end det, FN's delingsplan havde tilkendt den. Det, der skulle have været den arabisk-palæstinensiske stat, blev for hovedpartens vedkommende annekteret af Jordan.) Min far har aftjent værnepligt i Jordan. Den enhed, han var i i Jordan, prøvede i slutningen af 1950'erne at kuppe kong Hussein, men det lykkedes ikke, og de måtte alle flygte til Syrien, min far inklusiv. Han fik en dødsdom in absentia - han blev benådet nogle år senere - og blev derfor boende i Syrien, hvor han mødte min mors bror. Derigennem lærte han min mor at kende og giftede sig senere med hende.

Min far havde svært ved at falde til i Syrien. Selv om han var araber, muslim og kom fra et naboland, blev han alligevel behandlet som en fremmed. (Fremmed-angst/reservation findes i alle samfund og skal forøvrigt ikke sammenblandes med racisme. En racist er et snæversynet menneske, der dømmes et andet menneske ud fra det tynde lag hud, der omgiver det andet menneske. Og det er ofte også et menneske med mindreværds komplekser.) I 1969 tog min far til Tyskland og senere til Danmark. Han havde læst i aviserne, at man her havde brug for ufaglært arbejdskraft. I slutningen af 1974 familiesammenførte han sin hustru og fem børn - ganske som mange andre gæstearbejdere gjorde.

Min far og jeg er født og opvokset (til mit 12. år) i en verdensdel, den arabiske verden, hvor demokratiet aldrig har blomstret. I det forholdsvis korte åremål, hvori der har eksisteret selvstændige arabiske stater, er der mange kræfter, der har arbejdet på forandringer af forskellig art - efter en eksperimenterende periode med demokrati i starten af 1950'erne. Ofte har disse anstrengelser mundet ud i vellykkede statskup, men de mange statskup har ikke et eneste sted på længere sigt resulteret i de ønskede forandringer eller fremskridt.

Det er en verdensdel, hvor de mest basale rettigheder såsom retten til et værdigt liv, retten til at ytre sig frit, retten til fri bevægelighed, retten til en fri og fair behandling ved domstolene, retten til at organisere sig i foreninger og politiske partier er nærmest ikke-eksisterende. Det, der er en del af, er folk der „forsvinder“, drab uden lov og dom, tortur og tvang, dødsstraf, korporlig straf, ulovlig tilbageholdelse, tvunget medlemskab af parti eller organisation, tvungen religion og stat-sideologi, kontrol af kunst, politisk censur af pressen, censur af post og aflytning af telefoner.

Flere steder i den arabiske verden tæller individets stemme, den enkeltes mening, ikke meget, og det samme gælder den enkeltes liv. Enhver der går imod regeringen er i farezonen. Hvis man giver sine kritiske meninger luft på gaden, så er man en utaknemmelig borger. Det indtryk kommer til at smitte af på ens familie.

De fleste styre i den arabiske verden er udemokratiske, despotiske, magtglade og forstokkede. Samfundene er lukkede og overvågede, borgerrettighederne knægtes, oppositionen tolereres ikke, og nye politiske partier forhindres i at stille op. En håndfuld af landene er et-parti-stater - stalinistisk inspireret. Mange steder afholdes valg, men stemmeoptælling er en farce. I de konservative monarkier på Den Arabiske Halvø tales der en del om „folkets deltagelse“, der går ud på, at borgerne har høringsret i „majlis“, en slags forsamlingshuse og intet andet.

Afstanden imellem befolkningen og magthaverne er stor. Borgerne kan kun gøre sig håb om at få et glimt af deres præsident, når han kører forbi i en limousine bag skudsikre ruder. Folkelig deltagelse og regeringers ansvarlighed er aldrig blevet institutionaliseret. Det civile samfund og de institutioner, som udgør et samfund, er praktisk talt ikke-eksisterende. Indenrigspolitisk søger eliten støtte hos håndlangere, stikkere og ja-sigere. Et lille, privilegeret mindretal fastlægger den førte politik uden at rådspørge folket eller stå til regnskab for en kritisk offentlighed og presse. (Den eneste virkeligt frie presse i den arabiske verden eksisterede engang i Beirut, men under borgerkrigen lærte den at passe meget på, hvad den skrev, eller den forlod den arabiske verden for at skrive fra en sikker havn, såsom London.) Udenrigspolitisk søger magteliten støtte for sin politik hos fremmede magter, der har interesser i, at eliten består. Elitens største interesse og mål er at understøtte og bevare privilegierne - om nødvendigt ved hjælp af undertrykkelse og tortur. De er foregangslande på torturområdet. Det har jeg førstehåndserfaring med gennem mit arbejde i 12 år som tolk for flygtninge og torturofre. Der var ikke en arbejdsdag, hvor jeg ikke hørte om torturmetoder som: „Dullab-metoden“, et dæk, hvori ofret hænges op, så torturbøddlen kan slå ham/hende med stok eller pisk. „Det flyvende tæppe“, hvor ofret bindes til en træform af menneske-skikkelse, hvor han eller hun udsættes for slag eller elektrisk chok. „Den Sorte Slave“, hvor ofret sættes op over en sort metalstang, der afgiver elektrisk stød, mens den trænger ind i endetarmen. „Guillotinen“, hvor ofret tvinges til at ligge på ryggen med øjnene op imod et knivsblad, der falder ned, men stopper lige før det skærer sig gennem halsen.

Måske er jeg mere glad for de danske frihedstraditioner end danskere generelt (der bare tager dem for givet), fordi jeg har noget at sammenligne med. Ikke at jeg synes, at alt er perfekt i Danmark. Tingene kan altid blive bedre. Demokratiet og menneskerettighederne skal holdes ved lige og videreudvikles. Jeg er i dag glad for at være havnet i et foregangsland, hvad angår demokrati og menneskerettigheder - trods de mange problemer, der er ved at bosætte sig i et nyt land, f.eks. diskrimination. Hver gang jeg kommer derned bliver jeg mere og mere utilfreds med forholdene. For et par år siden var jeg i Syrien for at besøge min morfar. Sikkerhedsofficeren i lufthavnen beskyldte mig for at være aktiv i oppositionsorganisationer, som jeg aldrig har hørt om - og det til trods for, at jeg stod med mit rødbedefarvede pas i hånden. Da han beordrede mig til at gå med ind i baglokalet for at blive afhørt, tissede jeg i bukserne - helt bogstaveligt. Det gjorde jeg, fordi jeg fra de torturofre, jeg har tolket for, har hørt, hvad der sker i de baglokaler.

Det var klogt af min far at familiesammenføre os. Min opvækst og mine mange rejser i det arabiske, samt mit arbejde som tolk for torturofre, har været medvirkende årsag til, at jeg har „pakket mine kufferter ud“ og betragter Danmark som mit hjemland. Og derfor må jeg også være dansker af arabisk-muslimsk oprindelse. Det betyder ikke, at jeg er begyndt at leve som en gennemsnitlig dansker - hvad det så end er. Men jeg er en del af det her samfund, er glad for mange af de danske værdier og deltager i landets glæder og sorger. Og jeg mener ikke, man behøver at have rødder tilbage til vikingerne for at være dansker. Det må Pia Kjærsgaard, Søren Krarup og Mogens Glist ... undskyld Mogens Camre snart forstå. På samme måde som man kan være jøde, medlem af pinsebevægelsen, Jehovas vidner, kan man vel også være muslim og dansker. Religionsfriheden er som bekendt fastslået i Grundloven fra 1849 § 67.

Min far havde pga. et svagt hjerte og astma været indlagt i tre uger før kong Husseins besøg, men dagen før fik han at vide, at han godt kunne blive udskrevet til dagen, hvilket jeg var utroligt

glad for, da vi ellers havde måttet opgive at møde kong Hussein. Jeg hentede min far på sygehuset og kørte ham hjem, hvor han kunne bade og skifte til sit pæneste tøj. Vi kørte sammen til Rådhuset, hvor han mødte og hilste på kong Hussein, dronning Noor, dronning Margrethe og mange andre prominente personer. Det var en stor oplevelse for min far. „Hans livs største“, som han udtrykte det.

Min far havde de seneste år ændret holdning og syntes, at kong Hussein var et af de mest fornuftige statsoverhoveder i Mellemøsten. Kong Hussein/Jordan har i modsætning til andre mellemøstlige lande (f.eks. Algeriet og Egypten, hvor man har udelukket dem fra det demokratiske og politiske liv) inddraget den islamiske opposition i demokratiseringsprocessen, givet dem et ansvar, og dermed stækket dem. Kong Husseins filosofi: Islamisterne er farlige som opposition, fordi de kan samle folk om de værdier, der var - og er. Men når de kommer ud i en åben politisk konkurrence, vil folk høre, hvor hule de er. De har ingen attraktive svar på kontante politiske problemer. Ved Jordans første frie valg i 1992 fik de den største andel af stemmerne, men mistede 2/3 af stemmerne ved det efterfølgende valg.

Mærkeligt nok, da min far og jeg efter receptionen skulle over gaden ved Rådhuspladsen, kom vi til at holde hinanden i hånden, og det er første gang jeg kan huske, at vi helt spontant er kommet til at holde hinandens hænder. Det opfatter jeg i dag som en påskønnelse eller anerkendelse af mit arbejde for demokratiet og menneskerettighederne, samt mine bestræbelser på at bygge bro mellem „danskerne“ og „tilflytterne“. Det gør jeg især ved mit politiske arbejde, mine mange foredrag, men også i min bog „Ære og skam“, der på en generel og overordnet måde giver „danskerne“ en baggrundsviden om islam og muslimerne. Kendskab og forståelse avler som bekendt tolerance og venskab.

Min far har ellers hele tiden sagt: „Demokrati er noget pjat. Tom snak. Man har alligevel ingen indflydelse.“ Men den dag, da vi kom ud fra Rådhuset, sagde han: „Nu kan jeg godt lide demokrati. Nu forstår jeg godt, at du går rundt og siger, at du er fanatisk demokrat, når man så let får mulighed for at komme så tæt på så mange prominente mennesker.“ Da vi satte os ind i bilen for at køre hjem, bad han mig om at køre ham ud til sine venner. Han ville så gerne fortælle dem om denne oplevelse. Hans venner var begejstrede. En af min fars venner sagde: „Hvor er danskerne dog født heldige. De er sikret fra vugge til grav. De kan gøre, hvad de vil, og sige, hvad de vil - uden at nogen blander sig. Man kan møde dronningen ude og handle og statsministeren kommer cyklende alene - uden sikkerhedsvagter. I de arabiske lande må vi ikke sige, hvad vi mener. Vi må heller ikke nærme os præsidentpaladset på flere kilometers afstand. Selv ministerens chauffør har en chauffør.“ En anden sagde: „Kan I huske, da justitsministeren blev irettesat, fordi han havde ringet til overpræsidiat angående sin brors samkvemssag? I vores hjemland ville en opringning fra en minister ændre en domstolsafgørelse.“ En tredje sagde: „Landets statsminister er endog gift med en kvinde, der tilhører et andet parti! Sikke et land. Det kan magthaverne i vores hjemlande godt lære noget af.“

Samtidig med, at min far var stolt af min indsats, gik det ham lidt på, at jeg blander mig i religion og politik. Han kom mange gange hjem fra moskeen og bad mig indtrængende om at holde mund. Han var bekymret på mine vegne. Folk bad ham om at få mig til at holde mund, de bagtalte mig og kaldte mig bl.a. „den lille Salman Rushdie“, „en forræder“, „en onkel Tom“, „en der lefler for danskerne“. Jeg har også mistet venner pga. bogen. Man har blandt araberne endnu ikke tradition for en åben, fordomsfri og konstruktiv kritik af „interne forhold“. „Man hænger ikke sit beskidte tøj til skue for andre“. Og er man ikke 100% for, så er man imod - især i religiøse forhold. Tvivl tolereres ikke, og samtalen er en by i Hal Koch's hjemland. Men hvis man ikke kan kritisere sit eget, får man ikke et sundt samfund. Det er vigtigt, at man tør åbne for kritikken. Der er brug for en konstruktiv kritik.

En bønneleder udtalte ved en fredagsbøn i en moské i København ved sidste folketingsvalg, hvor jeg var opstillet for Det Radikale Venstre: „I må ikke stemme på denne lille Salman Rushdie. Denne forræder er blevet så dansk. Han vil være farlig for muslimerne, hvis han kommer i folketinget. Den eneste grund til, at hans bog er solgt i så mange eksemplarer er, at den er anti-muslimsk. Hvis den havde været positiv over for islam, havde ingen dansker købt den.“ Jeg ved med sikkerhed, at den pågældende bønneleder hverken taler, læser eller skriver dansk! Han har med andre ord ikke læst den. Han er lodret imod, at en ikke-praktiserende, en kulturel muslim, skriver om islam. Jeg har ellers fået mange positive reaktioner fra såvel danskere som ikke-dansk-fødte om, at de efter at have læst min bog har fået et mere nuanceret billede af islam og muslimerne. Men det vil den pågældende bønneleder ikke høre tale om. Da jeg ringede til ham og bad ham om at holde op med at bagtale mig, svarede han: „Jeg har lov til at sige, hvad jeg vil. Vi bor i et demokratisk samfund!“

Mit islam er fredens islam. Ikke den blinde, intolerante og militante islam - mindretallets islam. Det, der i dag volder denne religion problemer, er den politiske manipulation, der fører til fanatisme, intolerance og forfølgelse af anderledes tænkende. Mit islam tillader ikke mennesker at straffe andre for at fornærme folk med en anden overbevisning. Hvem kan tro, at en så levende og så respekteret religion som islam, med sine over en milliard tilhængere kloden over, kan føle sig truet af et stykke fiktion, Salman Rushdies „Sataniske Vers“. Kan én roman, om den så er nok så blasfemisk, bringe 1500 års historie til at vakle? Ifølge overleveringer var profeten Muhammed tolerant over for sine kritikere. Det kan de, der går ind for dødsdommen mod Salman Rushdie, godt lære noget af.

Jeg indrømmer gerne, at jeg hører til dem, der tror på, at drømme kan blive til virkelighed. Jeg har en drøm om, at den arabiske verden får en demokratisk udvikling. En drøm om en arabisk verden, hvor enhver borger kan tænke og tale, synge og male helt frit, at den enkelte får værdi, at livet får værdi. Der bliver ingen udvikling uden frihed til at tænke og skabe - kun det giver energi til forandring. Det rummer selvfølgelig en risiko, som vi har set i Algeriet, hvor højrevendte religiøse vandt ved de første frie lokalvalg. Men det er demokratiets risiko. Så må den verdslige opposition præsentere sig bedre.

Efter min opfattelse kan kun den demokratiske styreform være garant for menneskerettighederne. Kun den demokratiske styreform kan beskytte individuel fysisk og følelsesmæssig integritet mod indtrængen fra samfundet, sørge for at sociale og økonomiske forhold er i orden for at kunne leve et anstændigt liv, samt at behandle borgerne retfærdigt og sikre dem lige adgang til de instanser, der afhjælper uretfærdigheder.

Demokrati, forklarer magthaverne i den arabiske verden, er et vesterlandsk fænomen, der ikke harmonerer med den arabiske kultur, og som derfor ikke bør omplantes til den arabiske verden. Islamisterne forklarer det som en jødisk-kristen sammensværgelse. Det er dårlige undskyldninger. Jeg hører til universalisterne, dem, der mener, at demokrati og menneskerettigheder ikke kun er et europæisk privilegium, men at det er universelle privilegier. De er gyldige alle steder, uanset hvor man kommer fra, hvilken hudfarve man har, og om man er mand eller kvinde.

Vi er skabt lige. Når arabere er ene, taler de også om velfærd for deres børn, om uddannelse, om at blive fri for censurerede nyheder, de taler om indflydelse og demokrati. Deres ambitioner er slet ikke så forskellige fra europæernes, for det, de vil, er en bedre fremtid, hvor de også har et ord at skulle have sagt, og hvor de ikke skal frygte, at nogen aflytter dem, når de taler politik.

Hvis man vil vide, om folks kultur har plads til frihed, skal man ikke spørge magthaverne - forfølgerne - men de forfulgte. Og skulle demokrati og menneskerettighederne være et vestligt fænomen, er det uforståeligt at de accepterer og overtager vestlige fænomener som nationalstater, markedsøkonomi, teknologi, våben osv. Hvorfor vil de tage imod de fænomener og ikke imod demokrati og menneskerettigheder?

Menneskerettigheder er netop menneskerettigheder for alle og ikke kun for europæere. De går endnu længere tilbage end til 1700-tallet. Ideen om, at alle mennesker er skabt frie, er en af de vigtigste menneskerettigheder, og den er inspireret direkte af oldtidens hedenske naturretstænkere og er siden blevet optaget i mange andre religioner. Det grundlæggende moralske princip om at beskytte individets integritet og respektere dets sårbarhed er almengyldigt og indgår i alle moralsystemer. „Du skal ikke gøre mod andre, hvad du ikke ønsker, at andre skal gøre mod dig.“ Dette princip findes i alle samfund i variationer. Kritikken af, at menneskerettigheder fremmer en individualisme, der er fremmed i ikke-vestlige kulturer, kan være baseret på en misforståelse. Det er ikke et spørgsmål om at gøre de enkelte urimeligt individualistiske, men der er snarere tale om individets rettigheder som udtryk for, at alle mennesker på visse områder skal betragtes som lige. Denne ligeværdighed vejer tungere end kravene fra en gruppe eller et kollektiv.

Da jeg kørte min far hjem, spurgte han mig, om jeg ikke skulle med op og spise vandmelon. Vandmelon var min fars yndlingsfrugt. Vi spiste, og da kl. blev fire, gik jeg. Det var sidste gang, jeg så ham i live. Han døde (den 2/5-98) af en kombination af dårligt hjerte, vand i lungerne, astma osv. Jeg har her på det sidste gået og tænkt på, hvad han og hans venner, de første gæstearbejdere, mon har arbejdet med dengang, de kom hertil, og om de har beskyttet sig godt nok. For det er påfaldende, at tre-fire af hans venner, der stadig er i live, også er syge. De har problemer med hjertet, lungerne, benene osv. Tænkte de danske arbejdsgivere mon på gæstearbejdernes sundhed og sociale rettigheder dengang?

Jeg kunne have ønsket for min far, at han havde haft et helbred, der havde givet ham lov til at leve lidt længere. Måske havde han så haft den glæde at opleve, at nogle af mine drømme ville blive virkeliggjort. Hvis vi ser positivt på det, er der tegn på, at demokrati og menneskerettigheder vinder frem i flere andre verdensdele. Derfor må vi her i Danmark presse på for, at de også vinder frem i den arabiske verden. Det er her jeg vil sætte en stor del af mine kræfter ind i fremtiden.

Afstanden mellem er og bør

Om det unikke menneske

Af Poul Nyrup Rasmussen 1998

„Hvert sekund fødes en menneskesjæl til verden, et nyt lys tændes. En stjerne der måske skal brænde usædvanlig smukt, som i alt fald har sit eget aldrig sete spektrum. Et nyt væsen, der måske skal strø genialitet, måske skønhed omkring sig, kysser jorden. Det aldrig sete bliver kød og blod.“

Sådan skrev Martin Andersen Nexø i begyndelsen af dette århundrede i sin bog om Ditte Menneskebarn. Citatet har rødder i det menneskesyn, som efter 2. Verdenskrigs grusomheder kom til udtryk i artikel 1 i FN's Menneskerettighedserklæring: „Alle mennesker er født frie og lige i værdighed og rettigheder. De er udstyret med fornuft og samvittighed, og de bør handle mod hverandre i en broderskabets ånd.“

Læg mærke til er og bør i artikel 1. Vi mennesker er født frie og lige i værdighed og rettigheder. Et menneskeliv er noget unikt og værdifuldt, som har krav på fundamental respekt. Mangel på denne respekt reducerer dybest set menneskelivet til dyrisk kamp for egen overlevelse. Vil vi være mennesker, må vi sammen værne om det smukke. Derfor bør vi handle mod hverandre i en broderskabets ånd.

Desværre er der stadig langt mellem er og bør, når det gælder menneskerettigheder. Vi har alle borgerkrigen i det tidligere Jugoslavien i frisk erindring. Det isner i hjertet ved tanken om, at noget lignende kan ske i Kosova. Amnesty Internationals arbejde vidner om grusomheder mange andre steder på kloden.

Politik er at gøre en forskel - ellers kan det være det samme. Som mennesker må vi gøre en forskel. Vi må yde vores bidrag til at afstanden mellem er og bør bliver lidt mindre. Det grundsyn afspejles i den måde, vi danskere har indrettet os på. Det man kunne kalde den danske vej. Det er den danske vej at fastholde økonomisk fordeling, et godt socialt sikkerhedsnet og måske verdens bedste udbud af offentlige ydelser. Selv i en benhård international konkurrence må vi fastholde, at den rene markedsøkonomi ikke skaber det samfund, vi gerne vil bo i. Den stabilitet, vi har i det danske samfund, bygger på en fundamental enighed om en model, hvor få har for meget og færre for lidt.

Også udadtil har vi vist, at selv et lille land kan gå foran i menneskerettighedsspørgsmål og solidaritet med fattige lande. Vi vil gøre en forskel. Vi vil fortsat yde vores bidrag til, at demokrati og respekt for menneskerettigheder udbredes på kloden.

Under et besøg i Sydafrika tidligere på året havde jeg lejlighed til at besøge Nelson Mandelas tidligere fængsel på Robben Island, hvor han i mange år sad fængslet under forfærdelige kår pga. sin kamp mod apartheidstyret. Det gjorde et stærkt indtryk på mig at se, hvilke konsekvenser det kan have, når man insisterer på at ville leve et anstændigt liv i værdighed og respekt.

Det gjorde imidlertid et endnu større indtryk på mig, at Nelson Mandela ikke gav udtryk for vrede eller ønskede hævn over de magthavere, som sendte ham i fængsel. For Mandela var det stadig ønsket om et menneskeligt og værdigt liv for alle sydafrikanere, der var det væsentlige.

Mandela står derfor for mig som et eksempel på et menneske, som udstråler glæde og værdighed, fordi livet har været levet i bevidsthed om menneskets forpligtelse til at respektere og kæmpe for retten til et menneskeligt liv for alle.

Et liv i bevidsthed om betydningen af menneskerettighederne giver styrke til at tro på, at man kan gøre en forskel. Og netop ved at gøre en forskel udnytter man den gave, som menneskelivet er - og bør være.

Når de enkelte menneskerettigheder kolliderer

Om at prioritere - bakke op - og vist koster det noget...

Af Tøger Seidenfaden 1998

For Amnesty International har menneskerettighederne altid været arbejdsgrundlaget. Retten til at tænke og tale frit har været grundlag for årtiers arbejde, og FN's menneskerettighedserklæring er et af de vigtige steder, hvor den ret formuleres og beskyttes.

Men det er ikke meget mere end 10 år siden menneskerettighederne blev ALLES arbejdsgrundlag. Og så taler vi endda kun om vores del af verden.

Indtil Murens fald i 1989 var menneskerettighederne faktisk et omstridt begreb også i Europa. I de østeuropæiske lande og i den daværende Sovjetunion, sagde de, der regerede - og det var kun dem, der kom til orde - at de politiske og civile menneskerettigheder var dele af en borgerlig og kapitalistisk ideologi, som ikke var relevant under socialismen. I stedet lagde man vægt på de økonomiske og sociale rettigheder, som man - i strid med sandheden - hævdede blev respekteret mere under socialismen end i de kapitalistiske demokratier.

Men heller ikke i demokratierne i Vesteuropa og her i Danmark var menneskerettighederne ukontroversielle. Man gik selvfølgelig ind for dem som en del af sit eget demokrati - grundloven rummer jo også menneskerettigheder - men der var mange, der var skeptiske over for dem som grundlag for internationalt samkvem. Man anså det for problematisk, at først præsident Carter og senere præsident Reagan gjorde dem til en central del af amerikansk udenrigspolitik, og at de dermed blev tvunget ind på dagsordenen i alle møder og forhandlinger med Sovjetunionens ledere. Man anså det for et problem, fordi de dermed mentes at kunne true freden eller mere konkret de forhandlinger om (atom)nedrustning, som tiden var meget optaget af.

Under Sovjetunionens sidste leder, Mikhail Gorbatsjov, blev menneskerettighederne imidlertid også en del af østblokkens udenrigspolitik, og i slutningen af 1980'erne endte det med - da vores demokrati-begreb også sejrede østpå - at menneskerettighederne blev fælles gods i det europæiske samarbejde.

I dag er diskussionen om menneskerettighedernes universalitet - det vil sige om deres gyldighed overalt - rykket længere ud. Men den findes stadig i forhold til det politisk set fortsat kommunistiske Kina, i forhold til andre halve og hele diktaturer i Asien, der påberåber sig en anden kultur på området, og i forhold til en række andre ikke-demokratiske lande rundt omkring. Og det er stadig ikke kun diktatorer, der afviser universaliteten. Der er også dem blandt oppositionsbevægelser rundt omkring i verden, eller hos os selv, der med henvisning til, at vi ikke i de demokratiske lande er konsekvente i vores anvendelse af menneskerettighederne internationalt, at vi ikke altid selv lever op til dem, og at de også kan bruges til at begrunde „indblanding“ i andre lande og kulturer, ser dem som et delvis problematisk og i hvert fald selvretfærdigt værdigrundlag.

Diskussionen ændrer dog ikke ved, at menneskerettighederne i dag i enestående grad nyder massiv opbakning i vore lande - og næppe nogensinde har stået stærkere som internationalt værdigrundlag.

Hvorfor minder jeg så om menneskerettighedernes mere kontroversielle fortid?

Først og fremmest for at understrege, at menneskerettighederne ikke er selvfølgelige og ukontroversielle - heller ikke blandt dem af os, der ikke har noget i klemme, fordi vi sætter folk i fængsel og krænker deres ytringsfrihed.

Hvis menneskerettighederne ikke var kontroversielle, ville de ikke have meget bid.

Det er også klart, at de ikke altid bliver prioriteret højt endsige højest - heller ikke i det demokratiske og internationalt engagerede Danmark.

Da Kinas mest berømte politiske fange, Wei Jingsheng, der entydigt var samvittighedsfange, det vil sige et menneske, der blev fængslet på grund af sine - demokratiske - holdninger, ville besøge Danmark, viste den regering og den udenrigsminister, der ellers gerne deltager helhjerteret i 50-året for Menneskerettighedserklæringen, sin holdning på to måder. Dels kunne det ikke lade sig gøre for udenrigsministeren at mødes med Wei, før den kinesiske viceministerpræsident havde afholdt et vigtigt besøg i Danmark. Dels mødtes udenrigsministeren med Wei en tidlig morgen i Københavns lufthavn, og uden at ville lade sig fotografere sammen med ham.

Det ville være urimeligt at forlange af udenrigsministeren, at han automatisk skældte det store Kina ud, bare fordi en mangeårig politisk fange og demokrat mener, at det er det bedste han kunne gøre for menneskerettighederne i Kina. Men det er på den anden side svært at se disse symbolske handlinger i forhold til en fremtrædende menneskerettigheds-forkæmper, som udtryk for den stærkest mulige opbakning til de menneskerettigheder, der ellers hyldes så begejstret. Er der ikke snarere tale om, at vores udenrigsminister lægger bånd på sin - og dermed vores - ytringsfrihed, af hensyn til et stort land?

Selv på det helt generelle, uforpligtende og symbolske plan, er menneskerettighederne således stadig kontroversielle. Det koster noget at bakke op om dem - i hvert fald er det ikke noget, der sker per automatik.

Dertil kommer, at menneskerettighederne jo ikke er én, men mange. Og de enkelte menneskerettigheder kan sagtens komme i konflikt med hinanden. Er ytrings- eller demonstrationsfriheden for eksempel vigtigere end forbuddet mod at diskriminere - for eksempel på racistisk vis?

Den diskussion tager vi i Danmark hver gang det lille nazistiske parti ønsker at demonstrere - eller søger om sendetilladelse for en lokalradio.

Menneskerettighederne skal udlægges konkret. De skal afvejes over for andre hensyn. Og de skal prioriteres i forhold til hinanden.

I den forbindelse har tanke-, ytrings- og informationsfriheden - der alle er i centrum af Amnesty Internationals virksomhed - en helt særlig position.

Magthavere har alle dage påstået, at deres tilsyneladende krænkelser af menneskerettighederne i virkeligheden blot var udtryk for, at de varetog andre menneskerettigheder bedre, end den som Amnesty har i focus, og at de i det hele taget undertrykker ytringsfriheden af hensyn til den økonomiske vækst, fattigdomsbekæmpelsen, landets overlevelse eller andre gode og værdige formål.

Jeg nævnte ovenfor, at den gamle østblok altid påstod, at den havde bedre styr på de økonomiske og sociale menneskerettigheder end de kapitalistiske demokratier.

Problemet med den type argumenter er ikke først og fremmest, at afvejningen er forkert - selv om den oftest er det. Problemet er, at hvis der ikke i et samfund findes en høj grad af tanke-, tale- og informationsfrihed, så er det umuligt at vurdere, om magthavernes påstande overhovedet har noget på sig. Er den økonomiske udvikling i Kina tilfredsstillende, og kan man overhovedet betegne samfundsudviklingen i Kina som stabil (de forhold som magthaverne hævder de fremmer og beskytter, når de sætter folk i fængsel)? Det ved vi i virkeligheden meget lidt om.

Det viste sig, da østblokken brød sammen, at også hvad økonomiske, sociale og sundhedsmæssige forhold angår - for slet ikke at tale om miljøet - havde socialismen skabt langt ringere forhold end kapitalismen. Det var det bare de færreste - både i og uden for østblokken - der var klar over, så længe ytringsfriheden var massivt krænket.

Her er måske det bedste argument for denne menneskerets - ytringsfrihedens - universelle gyldighed: Uden ytringsfrihed lader det sig slet ikke gøre at diskutere, om ytringsfriheden har universel gyldighed. For indtil ytringsfriheden respekteres, så ved vi ikke hvad kineserne, saudiaraberne eller syrerne mener om det spørgsmål. Vi ved kun, hvad deres regeringer siger. Og hvorfor skulle vi tro på det?

Vil man anfægte, at det er værd at vide, hvad for eksempel almindelige kinesere mener om det spørgsmål, så må man hævde en fundamental naturlig ulighed mellem mennesker, en ulighed der oven i købet skulle falde sammen med de aktuelle magtforhold i verden. Det er, som Jean-Jacques Rousseau har udtrykt det, en tese, der måske egner sig til at blive diskuteret af lænkede slaver i deres herrers opsyn, ikke af frie mennesker.

De miskendte menneskerettigheder

Om de oversete sociale og økonomiske rettigheder

Af Preben Wilhjelmsen 1998

Alle véd, at menneskerettigheder er noget med menings- og ytringsfrihed og ligestilling på tværs af køn, religion, etnisk tilhørsforhold m.v. Nogle vil endda vide, at FN's Verdenserklæring er mere konkret end som så, og at den bl.a. omfatter forbud mod vanærende behandling eller straf (art.5), sikkerhed mod vilkårlig tilbageholdelse (art.9), beskyttelse af privatlivets fred (art.12) og enhvers ret til at søge og opnå asyl mod forfølgelse (art.14).

Den almindelige opfattelse er vel, at Menneskerettighedserklæringen efterleves i vores del af verden, mens det står dårligt til så mange andre steder. Enkelte har dog nok bemærket, at vi i de senere år har været lige på kanten, f.eks. på områder som anholdelser, isolationsfængsling og asylbetingelser.

Men forestil dig, at en arbejdsløs over for sin sagsbehandler på Arbejdsformidlingen insisterer på, at han har „ret til arbejde og til frit valg af beskæftigelse under retfærdige og gunstige arbejdsvilkår“. Hun vil formentlig opfatte ham som kværlantforrykt. Ikke desto mindre er der tale om rettigheder, som Danmark har forpligtet sig på (art.23, punkt 1).

Eller forestil dig, at HK'eren kræver efterbetaling af sin arbejdsgiver med den begrundelse, at hun siden 1948 har haft ret til lige løn for lige arbejde (art.23, punkt 2).

Eller at bistandsklienten insisterer på, at han har „ret til en sådan levestandard, som er tilstrækkelig til hans og hans families sundhed og velvære, herunder til føde, klæder, bolig og lægehjælp og de nødvendige sociale goder“ (art.25, punkt 1).

Den Menneskerettighedserklæring, vi har undertegnet, indeholder ikke blot politiske og juridiske rettigheder, men også sociale og økonomiske. For os - og den øvrige vestlige verden - er det sædvanligvis de politiske og juridiske rettigheder, vi forbinder med menneskerettighederne. De er også afgørende vigtige - og så er det desuden så herligt, at vi, endda med god ret, kan slå andre lande, i årtier fortrinsvis Østblokken, oven i hovedet med dem.

Men specielt konstruktivt er det ikke. Østbloklændene slog selvfølgelig igen med de sociale og økonomiske rettigheder. Det gjorde ikke større indtryk i Vesten, men så meget desto større blandt de fattige befolkninger i den tredje verden. Og menneskerettighederne blev dermed gjort til et stridspunkt snarere end en løftestang for den samlede menneskehed.

Jeg oplevede det selv, da jeg i 1978 som medlem af den danske FN-delegation var med til at fejre 30-årsdagen for Verdenserklæringen. Det var en krig på resolutioner fra de to blokke, som polemiserede mod hinanden og hver især fremhævede den ene side af rettighederne.

De politisk/juridiske og de økonomisk/sociale rettigheder er ikke modstående. Tværtimod, de kompletterer hinanden. Ingen af dem er rigtig noget værd, hvis ikke den anden del er med.

Til gengæld er Menneskerettighedserklæringen, hvis den tages på ordet, revolutionerende. Dens opfyldelse repræsenterer et radikalt brud med den nuværende verdensorden, med magtforholdene, med de sociale uligheder, med Nord-Syd-divergensen, ja med selve de økonomiske mekanismer, som har været afgørende, bestemmende for, at verden ser ud, som den gør.

Jubilæer indbyder til skønmaleri og selvretfærdighed. Men globalt kan menneskerettighederne ikke blive en fælles vision, hvis vi ikke medtager den hos os miskendte økonomisk/sociale side og gengiver FN's Verdenserklæring dens revolutionerende helhed.

Den umistelige computer

Vi løber en risiko for at glemme noget meget vigtigt, når vi indretter os med så meget velfærd, som vi gør. Nemlig dét, at vi er uudgrundeligt underfulde, hver især. At det enkelte menneske rummer noget, som man slet ikke kan købe for penge, og som slår enhver af vore teknologiske frembringelser med en hel hoben hestehoveder.

Af Tor Nørretranders 1994

"Freedom's just another word for nothing left to lose" sang Janis Joplin i 1960'ernes slutning. Ordene stod i Kris Kristoffersens sang 'Me and Bobby McGee'. Frihed er bare et andet ord for ikke at have noget tilbage at miste.

Kan hænde, at det oprindelig var ment som en glad gang højkonjunktur-visdom fra hippie-tiden. Der er så mange materielle goder i verden, at det egentlige handler om kærligheden og de glade ture på tommelfingeren, hvor man synger sange for chaufføren og glæder sig over livet, når man hører en blues sunget af Mig og Bobby McGee.

Men der er mere om snakken end som så. Ikke bare var stribevis af 1960'ernes sange akkurat beretninger om, hvordan der lå en frihed i at miste alt og bare fortsætte derude på landevejene - mest af alt naturligvis hos Bob Dylan - men mangfoldige af historiens store fortællinger beretter om mennesker, der mister alt og (nogle gange) vinder sig selv, hvad enten det er beretningen om Siddharta, Jesus, Kong Lear eller Frøken Smilla.

Spirituelle sagn beretter om konger, der mister både kongedømme og dømmekraft, men også om vejen til visdom, der går gennem at miste alt.

Det er naturligvis ironisk, at 1960'ernes højkonjunktur blev tiden for hippierne forsagelse af det materielle, for det dementerer hele pointen i Joplins sang: Netop fordi de vestlige industrilande havde så meget rigdom, kunne deres ungdom bekymre sig om andet og væsentligere. Da oliekrisen i 1973 indvarslede den fortsatte krisetilstand i Vesten, forsvandt hippierne og al deres snak om visdom fra fattigdom. Og i dag hjemsøges Vesten igen af en materialistisk tankegang, der handler om lavprisvarehuse og nye computere.

Det morsomme er så bare, at computerne på en ny og forbløffende måde har mindet os om, at Janis Joplin havde aldeles ret.

Hvem er klogest - en professor eller en pølsemænd? Realiteten er, at forskellen i klogskab er svimlende lille, når man sammenligner al den kløgt, der skulle udmærke professoren, med den kløgt, som ethvert menneske besidder.

Man har nu gennem et par årtier forsøgt sig med at lave Kunstig Intelligens ved hjælp af computere. Ideen var, at nu man havde disse elegante maskiner med den enorme regnekraft, måtte det også være muligt at forsyne dem med de mentale regler, mennesker bruger til at være intelligente med. Dermed skulle man kunne få intelligensvæsener, som slet ikke udviste alle de besværligheder, rigtige mennesker byder på: surhed, sygelighed og mangel på autoritetstro. Man kunne få intelligens i maskinform, uden alle de menneskelige fejl.

Troede man. Man var meget stolt af, at man kunne få computere til at gennemføre elementære ræsonnementer og spille et parti skak, men blev i løbet af 1970'erne stadig mere forvirret over, at der var andre ting, man slet ikke kunne lykkes med at lære computerne: At se, først og fremmest, men også stribevis af andre færdigheder, der har med almindelig vekselvirkning med verden at gøre: at gå, gribe, skelne, improvisere og dømme på baggrund af utilstrækkelig information.

Computere har meget let ved at lære alt det, vi mennesker synes er så svært: regler, regnestykker, remser og andet logisk. Altså alt det, vi lærer i skolen og på universitetet (og som pølsemanden ikke forventes at være særlig stiv i). Men computere har enormt svært ved at lære alt det, vi lærer, inden vi kommer i skole: at forstå en fin hentydning, grine af et ordspil, se at det er en kop, der bare står på hovedet, gå baglæns ned ad trappestiger og ramme midt mellem øjnene med en snebold.

Forsøgene på at lære computere at være intelligente har fortalt os noget om, hvad det egentlig er, der er avanceret ved et menneske: At vi kan løse en masse uklart definerede opgaver samtidig og uden helt at vide, hvor det hele bærer hen. At vi kan sanse enorme mængder information fra vores omverden og uddrage akkurat dét, der er væsentligt. At vi kan sanse, danse og drømme om bedre tider.

Der er to grunde til, at man ikke kan lære computere at være intelligente. Den ene er, at vi misforstår os selv. Vi har i århundreder troet, at menneskers færdigheder kom sig af, at vi lærte nogle regler for at udøve en given færdighed, og at et kendskab til disse regler ville sætte enhver regnekraftig maskine i stand til at gentage kunsten. Men nej: Det lader sig ikke gøre at lære menneskelige færdigheder gennem regler (selv om vi forsøger og forsøger på at lære børn at tale fremmesprog ved at lære dem sprogenes grammatiske regler). Man kan kun lære det gennem erfaring, konkret vekselvirkning med verden, altså ved at tale sproget, snarere end ved at studere dets grammatik.

Alligevel har vi troet, at der var regler bag alt, vi gjorde, og at det bare handlede om at lære dem. Menneskelige færdigheder skyldes en træning, en indlæring, der er sket gennem de første leveår, og som udstyrer alle mennesker med en fabelagtig evne til at håndtere uforudsete vanskeligheder og overraskende udfordringer.

Når det kan lade sig gøre, skyldes det den anden grund til, at det er så svært at lære computerne at blive intelligente: De har slet, slet ikke regnekraft nok. Ikke sammenlignet med et spædbarn eller et voksent menneske. Hvert eneste af de milliarder af mennesker, der lever på denne planet, er udstyret med en mageløs giga-mega computer, der er enhver teknologisk frembringelse overlegen med massevis af størrelsesordener og desuden er optrænet gennem års kærligt guidet vekselvirkning med verden. Hvert eneste levende menneske er, sammenlignet med teknologiens computere, et orgie i regnekraft og hurtighed, et under af indsigt og færdigheder.

Hvert eneste menneske rummer meget mere kapacitet for databehandling end nogen teknologi, man kan købe sig til. Hvert eneste menneske udgør - regnekraftsmæssigt set - et eksemplar af langt den mest fabelagtige computer på planeten.

Og det har ikke det fjerneste at gøre med, om vedkommende er professor eller pølsemænd, sort eller hvid, hedensk eller hellig. Det har alene at gøre med, at der er tale om et menneske.

Derfor er der masser af visdom at hente på stepperne. Når konger kaster kronen og pæne, agtværdige borgere står af ræset for at begive sig derud, hvor det kun er sanserne og den sunde fornuft, der sikrer overlevelsen, møder de sig selv som de underlige skabninger, de udgør.

Når vinden hyler over de øde marker og rovdirene skjuler sig i buskadset, er det snilden, kløgheden, reaktionsevnen og sansen for sansning, der skal bære dagen hjem til aften. Så er selve livet afhængigt af alle de færdigheder til at overleve og genkende liv, elske skønheden og genkende farer, der rummes i ethvert menneske, der stiger ned fra velfærdens trone.

Så er man pludselig en Dylan'sk outlaw eller en Kong Lear'sk dåre eller en Joplin'sk Bobby McGee. Et menneske, der intet materielt har at miste og derfor har genvundet sin egentlige rigdom: Sin umådelige overlevelsessevne som blot og bart menneske, udstyret med det mest værdifulde og fabelagtige, der overhovedet kan fremelskes på denne planet: et centralnervesystem, der kan kortlægge omgivelserne og føre én frelst gennem et terræn af lige dele underfuld skønhed og faretruende fristelser.

Det har alle dage i myter, sagn og fortællinger været gennem afsavnet, gennem fravalget af rigdom, ære og magt, at mennesker mødte deres egen uudgrundelige værdi.

En værdi, som rummes i hvert eneste menneske, men måske ikke kommer til udfoldelse, fordi hverdagen er for magelig og forudsigelig til, at man mærker noget som helst til sine færdigheder.

Det betyder ikke, at det ville være bedre, hvis vi kastede alle mikrobølgeovne, CD-spillere og computere over bord og holdt op med at lave et samfund, så vi alle sammen kunne mærke, hvor gode vi er til at grave efter rødder i Dyrehaven. Det var, i ekstrem, det hippierne foreslog - og den slags går kun under en højkonjunktur så høj som 1960'ernes.

Men det betyder, at vi løber en risiko for at glemme noget meget vigtigt, når vi indretter os med så megen velfærd, som vi gør. Nemlig dét, at vi er uudgrundeligt underfulde, hver især.

Vi løber en risiko for at glemme, at det enkelte mennesker rummer noget, som man slet ikke kan købe for penge, og som slår enhver af vore teknologiske frembringelser med en hel hoben hestehoveder.

Det er ikke bare en risiko. Det er en realitet i dagens Europa, hvor vi tilsyneladende er ved at glemme de indlysende og umistelige rettigheder, som vort eget kontinent har formuleret og gjort til en hel verdens grundlov gennem FN's Menneskerettighedserklæring: At vi hver især er udstyret med en fornuft og en samvittighed, som bygger på en så overlegen regnekraft, at vi bør behandle hinanden som brødre, man ikke slår ihjel eller bringer til tavshed.

Det er grundlaget for vore samfund, og vi minder gerne andre samfund om, at de må respektere disse spilleregler, hvis de vil have hjælp til at blive så rige som os.

Hvad vi glemmer er, at disse spilleregler er truet i vor egen verdensdel, netop nu.

Der går en forfatter rundt, et eller andet sted på kontinentet, og gemmer sig. Denne forfatter, Salman Rushdie, er udsat for en mordtrussel, der skriver sig fra, at han har skrevet noget, som man ikke bryder sig om i andre kulturer. Alligevel samhandler vi med de lande, der udsender sådanne trusler. Vi accepterer, at man kan udfordre vores grundværdi, en ytringsfrihed, der handler om, at enhver af disse mageløse computere, som mennesker udgør, har ret til at ytre, hvad de har regnet ud, uanset hvad det er.

Men det gælder ikke for Rushdie.

Ytringsfriheden er en illusion, hvis der bare er én, der ikke kan få lov til at ytre sig. Der er én, der ikke kan ytre sig frit, og alligevel holder vi kæft.

Fetaosten er vigtig, javel. Men den er værd at miste, denne eksportvare. Og alligevel er det altså således, at vi ikke vil miste den for at bevare vores frihed. Og på trods af, at denne eksportvare er så uendeligt meget mindre værdifuld end det egentlige, vi har, dette umistelige, som man ikke kan miste uden at miste sig selv: at være menneske, livet selv.

Ufrihed er bare et andet ord for, at der er noget andet end sig selv, man ikke vil miste.

Det etiske barometer

Måske er det ønsketænkning, når FN vil udstyre os allesammen med en overordnet etisk samvittighed, men det er også et udtryk for fornuft. Hvis vi fornægter, at "de andre" er mennesker som os selv, fornægter vi også vores egen ret til at kalde os mennesker.

Af Hanne Marie Svendsen 1993

Min gamle mor, der boede i en provinsby, fik som naboer et ungt mørklødet flygtningepar, der midlertidigt var blevet indlogeret i huset ved siden af hendes. Hun aflagde visit, inviterede på kaffe, samtalede med dem på gebrokkent engelsk og fik selv invitationer. De var jo naboer. Sommetider følte hun sig foranlediget til at formane dem en smule. Hun syntes, at de forlangte lidt for meget af deres nye hjemland og i for høj grad gav udtryk for deres utilfredshed. De nikkede, tog formaningerne til sig, fortalte hende om deres tidligere liv. De lærte noget af hende, og hun lærte noget af dem, tøvende, men i naboskabets gode ånd.

Engang, da jeg besøgte min mor, gik vi tur langs havnen. To gamle mænd sad på en bænk. Da vi passerede dem, hørte jeg den ene sige, mens han pegede på min mor: "Det er hende der, som går ind til dem."

Jeg har ingen grund til at tro, at det ikke drejede sig om en venlig gammel mand, der ikke ville gøre en kat fortræd - eller en hund for den sags skyld, medmindre den da gik til angreb på ham. Men der var i hans tonefald en så knusende dom, en så hadefuld misbilligelse, at jeg med en vis ængstelse så hen på min mor, der med bøjet hoved gik ved siden af. Hun så op og smilede: "Vi er allesammen bange for det fremmede," sagde hun. "Men så må vi jo prøve at lære det at kende, så det ikke er fremmed længere."

Den gamle mand på bænken havde tydeligvis ikke lyst til at lære det fremmede at kende. Han var i god tro. For ham var de fremmede mistænkelige, knap nok mennesker, i hvert fald ikke rigtige mennesker. De havde ikke ret til at have rettigheder, og den, der fraterniserede med dem, gjorde sig selv mindreværdig.

Der er mange måder, hvorpå man kan krænke menneskerettighederne. I et fredeligt lille land hører tortur og ekstrem fysisk vold til undtagelserne. Men den holdning, der ligger bag, kan vi godt genfinde hos os selv. Den, der bevidst krænker menneskerettighederne, begrunder ofte sine handlinger med, at ofrene slet ikke er rigtige mennesker og altså heller ikke har menneskerettigheder, der kan krænkes.

Man henviser til dem ved at bruge udtryk fra dyreverdenen. De er svin, hunde, rotter. Og svin, hunde, rotter kan man behandle dyrisk, bestialsk. Kun mennesker har krav på at blive behandlet menneskeligt, human.

Hvordan definere begrebet "et menneske"? Man kan i meget bred forstand gøre det biologisk, genetisk: Mennesket tilhører en art, der udelukkende kan frembringe afkom gennem parring med væsener af samme art. Så vidt så godt, men det siger jo ikke meget. Hvad er det egentlig, der afgrænser mennesket fra de andre dyrearter, der også har deres rettigheder og ikke bør udsættes for unødvendige lidelser.

Jo, vi kan tale. Vi kan formulere os differentieret, og i modsætning til dyrene er vores sprog ikke bundet til den øjeblikkelige adfærd. Vi kan danne begreber, tænke abstrakt. Vi kan inddеле tiden i fortid, nutid og fremtid, lære af vores erfaringer, lægge planer for det kommende.

Sproget, og hvad det fører med sig, kan altså bruges til en slags begrebsdefinition. Men i FN's menneskerettighedserklæring er der et tilløb til en anden definition. Der står, at alle mennesker "er udstyret med fornuft og samvittighed".

Fornuft er et udmærket ord: Evne til at fornemme, at opfatte og at handle ud fra denne opfattelse. Men jeg tror egentlig også, at mange dyr er udstyret med en slags fornuft.

Anderledes forholder det sig med ordet samvittighed: Den bevidsthed, man har med sig selv, om hvad der er rigtigt og hvad der er forkert, hvad der er godt og hvad der er ondt. Dyr har ingen samvittighed. Tamdyr kan opdrages til at forstå, at visse forbud ikke må overtrædes, men dyret bliver ikke af den grund et moralsk væsen. Katten, der leger med musen, er ikke ond. Løven, der overfalder lammet, er ikke ond. Derfor er det også mærkeligt, at man kan tale om bestials grusomhed. Dyr er ikke grusomme. Grusomt er kun mennesket, der er udstyret med evne til at skelne mellem rigtigt og forkert, os som trods alle skiftende moralsystemer ved, at nogle handlinger er radikalt onde.

Når vi suspenderer den samvittighed, som vi ifølge FN's Menneskerettighedserklæring er udstyret med, og når vi bevidst krænker andre menneskers rettigheder, nægter vi samtidig at opfatte ofrene som menneskelige væsener. De er "de andre", "de fremmede". De "avler som kaniner". De er "vantro hunde". Og herfra er springet ikke langt til den sætning, som står i forfatteren Joseph Conrads roman *Mørkets Hjerter*. Hovedpersonen Kurtz afslutter sin rapport om de hvides muligheder for at civilisere Afrikas vilde sådan: "Exterminate all the brutes".

Udryd alle de dyr. Udryd de sataner.

"Udryd de sataner" hedder en bog af den svenske forfatter Sven Lindquist. Her sætter han sin egen samvittighed på prøve. Og han viser gennem en række eksempler og case-stories, hvordan den europæiske imperialistiske ekspansion med sig førte massedrab på de fremmede, som man tilintetgjorde med udgangspunkt i en klart racistisk tankegang. Alibiet, for selvfølgelig måtte civilisationens forkæmpere have et alibi, var, at disse racer var laverestående, at de på forhånd var dømt til undergang, at der egentlig slet ikke var tale om mennesker. "En sort kunne man skyde lige så risikofrit som en hund – altså var de sorte hunde. Sådan var logikken."

Lindquist citerer bl.a. den svenske missionær Edward Wilhelm Sjöblom, der i begyndelsen af 1890'erne sejlede med en damper op ad Congo for at finde et passende sted, hvor han kunne anlægge en missionsstation. Med damperen var også 300 drenge, der var blevet taget til fange i kampen mellem staten og de indfødte. En af drengene er undsluppet, men bliver indfanget og bundet fast tæt ved dampmaskinen. Sjöblom skriver:

"Kaptajnen viste ofte drengen chikoten (pisken), men lod ham vente hele dagen, før han lod ham smage den. Endelig kom dog lidelsens stund. Jeg prøvede at tælle slagene og ville mene, at der var omkring 60, hvortil kom spark i hoved og ryg. Kaptajnen lo fornøjet, da han så de tynde klæder gennemblødt af blod. Drengen lå der på dækket i sine smerter, vred sig som en orm, og hver gang kaptajnen eller en af handelsagenterne kom forbi, modtog han et eller flere spark... Jeg kunne bare tavs stå og se på. Ved middagsbordet talte de om deres bedrifter, hvad angik behandlingen af de sorte. De omtalte en af deres lige, der piskede tre af sine mænd så hjerteløst, at de døde af det. Dette blev regnet for heltemod. En af dem sagde: "Den bedste af dem er ikke for god til at dø som en gris."

Vi behøver ikke gå til fortiden for at finde eksempler på "bestialsk" grusomhed, legitimeret af racistiske teorier og fanatisk enøjet nationalisme. Forfatteren Iboja Wandall Holm – selv overlevende fra koncentrationslejrene – sagde ved et møde omkring Sven Lindquists bog: "Det eneste vi kan lære af historien er, at vi intet kan lære af historien."

Er det da ønsketænkning, når FN's Menneskerettighedserklæring vil udstyre os allesammen med et overordnet etisk barometer, som man kunne kalde samvittighed? Måske, men det er også et udtryk for fornuft. Hvis vi fornægter, at "de andre" er mennesker som os selv og i deres situation har krav på nærvær, hjælp og medfølelse, fornægter vi også vores egen ret til at kalde os mennesker. Og hvis vi sætter race og nationalitet over begrebet mennesker, kan vi lige så godt begynde at kalde os selv hunde, rotter, svin eller en af de andre benævnelser for ringeagt, som de stakkels dyr i tidens løb har måttet lægge navn til.

"Vi er allesammen bange for det fremmede," sagde min mor. "Men så må vi prøve at lære det at kende, så det ikke er fremmed længere."

Værnet mod absurditeten

Den jugoslaviske konflikt er delvis et resultat af massiv propaganda. Det er lykkedes at bilde folk ind, at de med god grund kan hade hinanden og myrde hinanden efter behov, fordi det sker i en god sags tjeneste.

Af Klaus Rifbjerg 1993

Af en eller anden grund falder det mig svært at tale om menneskerettigheder. Det er næsten for enkelt. Hvem kan være imod? Hvem kan tænke den tanke til ende, at ikke alle har lov til at tale og tænke frit, at lade sig underkaste ret og dom uden at frygte for liv og lemmer, at kunne bevæge sig uden restriktioner. Og dog ved enhver, at disse enkle og indlysende rettigheder er fratrækket en større del af menneskeheden end man har lyst til at indrømme.

Når man har oplevet besættelsen, har man en svag fornemmelse på egen krop af, hvad det vil sige at blive således krænkert. Jeg var kun et barn, og jeg vil ikke sige, at spørgsmålet om menneskeret og ikke menneskeret stod tydeligt for mig, eller at jeg blev personligt forulempet. Krigens vilkår bliver hurtigt noget selvfølgeligt og begynder at ligne en almindelig hverdag. Men det er klart, at restriktionerne var en kendsgerning fra første færd. Kongen og statsministeren understregede, at der skulle herske "ro og orden" og man, dvs. borgerne, skulle optræde med "værdighed". Det lød tilforladeligt, men indebar altså også, at der var noget man ikke måtte. Og her er vi allerede på vej ind i krænkelsesernes område, for man måtte formode, at ikke alle var parat til at følge myndighedernes (dvs. besættelsesmagtens) bud, og så begyndte situationen at blive indviklet. Mange fik da også at føle, at det de havde opfattet som en selvindlysende ret viste sig at være noget forbryderisk og oven i købet moralsk forkasteligt, som blev straffet. Det var ikke længere muligt at tale og bevæge sig frit, og de der gjorde det, blev udsat for forfølgelse og straf - senere i forløbet for tortur, deportation og henrettelse.

Det var en sær situation at skulle tackle, og selvom man i kraft af sin alder ikke løb nogen direkte risiko for at komme til at lide under de givne omstændigheder (i hvert fald kun indirekte), så var selve tilstanden en klar anskuelsesundervisning i, hvad der sker når uvelkomne magthavere forandrer de love, som er baseret på et human og demokratisk menneskesyn til det modsatte: et diktatur som bruger vold for at sætte sin vilje igennem og dermed krænke menneskerettighederne.

Dem talte man heller ikke meget om dengang, begrebet var ikke gængs, alligevel vidste enhver hvad der var galt. Og her rører vi måske ved noget fundamentalt. Det er de færreste, der er i tvivl, når det drejer sig om at bedømme, hvorvidt en handling er god eller ond, overskrider grænsen for hvad der er en menneskeret eller ej. Man ved det, man ved det udmærket, offeret ved det, og bødlen er sjældent i tvivl. Derfor bliver man nødt til at spørge sig selv, hvad det er der går galt, når overgrebene mod menneskerettighederne bliver så udbredte og så omfattende som de er den dag i dag. Hvad er det for en forførende magt, der leder ellers retsindige på afveje, hvad er det, der får folk til at sjakke om principper, de ellers finder fornuftige og værd at leve efter?

Spørgsmålet er stort og komplekst og ganske enkelt. Men for at holde fast en stund endnu ved nazismen, så var dens opkomst og udvikling for så vidt eksemplarisk, og vi havde som besat nation ikke svært ved at se, hvem der var fjenden og hvordan han var blevet, som han var. Det sidste kom måske ikke i første række, til gengæld var dét, som skulle bekæmpes, tydeligt, det handlede om tvang og vold, ufrihed og fornedrelse. Hvad der måske er sværest at forstå var,

hvordan nogen kunne bringe sig til at anvende midler i retshåndhævelsen, men mente var udgået i middelalderen, men som nu blev appliceret som om man for alvor troede, at de havde nogen pædagogisk effekt og ikke kun repræsenterede ren sadisme.

Hvad man ikke kunne og næppe kan acceptere nogen sinde er tanken om en politisk filosofi baseret primært på vold og undertrykkelse, altså tanken om at sætte krænkelser af menneskerettighederne op som ideal. Nazismen opstod som en – for nogle måske forståelig – reaktion på ydmygelser og frustrationer over nederlaget i første verdenskrig og social nød og elendighed. Færre fattede dybden i den forskruede tankegang, som placerede en stor del af skylden for verdens elendighed i spørgsmålet om racetilhør og en overmenneske-tanke, der med ild og sværd ville rense verden for snavs og skabe en klasse af "rene" individer med hånds- og halsret over alle andre.

Kun langsomt gik det op for alle, at sådan forholdt det sig, og den sørgelige konsekvens blev, at metoden til udryddelse af den applicerede vold bestod af mere vold – hvis følger – mentalt og praktisk – vi døjer med den dag i dag. For det er jo ikke blevet perverst eller afskyeligt at forfølge og pine og plage mennesker for deres overbevisning eller tro, det sker hver dag og i fuldt dagslys, som om det var mere naturligt at krænke menneskerettighederne end at overholde dem.

Da billederne fra KZ-lejrene begyndte at dukke op (illegalt), kunne jeg ikke holde ud at se på dem. Det var for slemt. Da beretningerne om de russiske besættelsestroppers overgreb mod tyske kvinder nåede frem, nægtede jeg at tro, det kunne være sandt. Ideen om fornedrelsens dybde i en trettenårige hjerne er måske ikke tydelig, men jeg følte instinktivt, at her var der tale om overgreb, som ikke kunne retfærdiggøres. Oplevelsen af afmagt og hjælpeløshed var forstemmende.

Men der var dog tale om en regulær krig, hvor ondskaben var så manifesteret, at man forstod det eneste middel til dens fordrivelse var mere ondskab. Men når så det hele var forbi, så skulle det også være slut, så måtte man have lært lektien, så måtte skurkene være udryddet, så kunne man begynde forfra på helt andre betingelser. Og et af resultaterne af denne holdning og tro var da også FNs erklæring om menneskerettighederne, hvis enkle og selvindlysende paragraffer er blevet overtrådt hver eneste dag, hver eneste time jorden rundt lige siden.

Hvad er der galt? Spørgsmålet er lige så simpelt, som det er idiotisk. Det, der er galt, er selvfølgelig os. Vi vil nemlig ikke vores eget bedste eller rettere sagt, vi tror vi vil vores eget bedste og at det kun kan virkeliggøres, hvis folk, der har en anden mening om hvad der tjener os bedst, bliver voldtaget, brændt, bombet, tortureret og udryddet.

Jeg ville i 1945 have forsvoret, at jeg nogen sinde i resten af mit liv skulle høre om racediskrimination og det, der med et gængs begreb i vore dage hedder "etnisk udrensning". Men en sådan naivitet bærer naturligvis straffen i sig selv. Op gennem fyrrerne og halvtredserne brød nogle af de værste racestridigheder i århundredet ud i USA. Negre, der havde været gode nok som sideordnet kanonfoder under krigen (hvor man angiveligt bekæmpede den store ondskab (herunder forfølgelsen af jøderne)), blev nu ofre for et had af mindst lige så afstumpet en karakter, som havde dannet underlag for nazismen. Og det var de gamle allieredes hvide kampfæller, der stod for iscenesættelsen med ku klux klan-dragter og brændende kors.

Næsten samtidig eskalerede konflikten mellem staten Israel og dens arabiske naboer, og nu – fyrre-halvtreds år senere – er konflikterne stadig i gang, uløste og under anvendelse af alle de krænkelser, man troede én gang for alle var udryddede, da den store drage lå strakt til jorden og de sejrriege Skt. Jørgener galopperede af sted i hver sin retning.

Menneskelig ondskab? Måske. Menneskelig dårskab? Helt sikkert. Alligevel er der ikke grund til defeatisme, det forholder sig nemlig sådan, at hvis der ingen elementær ondskab var at bekæmpe, ville dens destruktivitet brede sig som en lavthængende giftgas over hele menneskeheden, tingene ville blive vendt på hovedet – som nazismen forsøgte – så ondt blev godt, sort hvidt, løgn sandhed o.s.v. Tingene griber nemlig sig selv i halen: Det er kun den perverterede, den hjernevaskede, som fuldt og fast tror på, at det onde han gør, er det gode, han tror han gør. Man ser det i den jugoslaviske konflikt, som delvis er et resultat af massiv propaganda. Det er lykkedes at bilde folk ind, at de med god grund kan hade hinanden og myrde hinanden efter behov, fordi det sker i en god sags tjeneste. Man er nået så vidt, at folk tror de handler etisk forsvarligt, når de skyder hinanden gennem hovedet uden at vide, at de selv allerede er skudt gennem hovedet, bare med helt andre og mere subtile våben: løgnens, propagandaens hjernevask.

Derfor er programmet klart. Det er nødvendigt at gribe ind. Det er nødvendigt at råbe op. Intet overgreb er for uanseeligt til at blive påtalt, intet råb om hjælp for kvalt til ikke at blive hørt. Med hensyn til bødlerne kan man håbe på, at de kun lader sig overtale, fordi den indre stemme som anviser, hvad der er godt og hvad der er skidt, kun temporært er døllet. Man ved, hvad der er rigtigt, selvom man også i en periode har ladet sig narre til at tro, at det onde var det gode og derfor nødvendigt.

En organisation som Amnesty International eksisterede ikke med sit nuværende omfang inden nazismens forsøg på verdenserobring. Man kunne kalde den et positivt korrektiv udløst af desperate omstændigheder. Men jeg opfatter Amnesty som mere: en nødvendig forudsætning for at vi reelt og mentalt kan overleve. Hvis denne stemme, vagtsom og varm, ikke lød hele tiden kunne vi godt pakke en stor del af håbet af vejen. Ikke blot vi, der har behov for denne stimulans ansigt til ansigt med absurditeten, men også de for hvem hjælpen er nødvendig og – i bedste fald – tilgængelig. Så enkelt er det og så indviklet. Ikke mindst når man sidder på sidelinien og er det man kalder fri.

